

Hıfzî'nin 16. Yüzyılda Yazdığı Atasözleri Derlemesi: *Manzûme-i Durûb-ı Emsâl*

Mehmet ÜNAL*

ÖZET

Edebiyatımızda nasihat vermenin en önemli yollarından birisi atasözü ve deyimlerdir. Hem nazımda hem de nesirde daima revaçta olan bu mahsuller Klasik edebiyatımızda Durûb-ı Emsâl-i Osmânîye olarak anılmaktadır. 15. yüzyıldan sonra pend ve mesel terimleri ile yazılı kaynaklarımızda görülmeye başlanmıştır. Mesel ve darb-ı mesel Osmanlı Türkçesi'nde zamanla atasözünün yerine geçmiştir. Bundan dolayı el yazması ve matbu birçok atasözü mecmua ve risâlelerde darb-ı meselin çoğul şekli olan durûb-i emsâl terimine rastlanmaktadır. Osmanlı döneminde çok yaygın olan atasözü kullanma geleneği, günümüzde bilhassa gençler arasında fazla rağbet görmemektedir. İlk örneklerine Orhun Yazıtları'nda rastladığımız “sav, mesel, darb-ı mesel, tabir” diye adlandırılan atasözleri ve deyimler; her zaman milli kültürümüzün, edebiyatımızın, dilimizin temellerini oluşturmaktadır. Geniş Osmanlı coğrafyasında ve Türklerin yaşadığı her yerde dilden dile dolaşan binlerce atasözü ve deyim edebiyat ve dil araştırmacılarına malzeme teşkil etmiş; bunların üzerinde birçok araştırma ve çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmada Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşadığı kabul edilen divan şairi Hıfzî'nin, Marmara Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi 12182 numarada kayıtlı olan “Manzûme-i Durûb-ı Emsâl” adlı eserinin transliterasyonu yapılarak edebiyat âlemine kazandırılmak istenmiştir. Toplam yirmi beş sayfadan meydana gelen bu eserde Hıfzî, kendi dönemine gelinceye kadar halk arasında sıkça kullanılan atasözlerini bir araya getirmiştir. Atasözlerindeki 16. yüzyıl ile günümüz kullanımları arasındaki farklar ve değişikliklere kısaca örneklerden hareketle değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hıfzî, Atasözleri, Darb-ı Mesel, Durûb-ı Emsâl, Nasihat,*

A Compilation of Proverbs by Hıfzî in 16th: Manzûme-i Durûb-ı Emsâli

ABSTRACT

One of the significant ways to give advice in literature is the proverbs and idioms. “Durub-ı Emsal-i Osmaniye” is one of these productions which are always in great demand both in poetry and in verse. It emerged with the terms “pend” and “mesel” in written sources in fifteenth century. Proverb was substituted with “mesel” and “darb-ı mesel” in Ottoman Turkish as the time went by. So, in many proverb journals and magazines, we encounter “durub-i emsal”, the plural form of “darb-ı mesel”. This culture, which was common in Ottoman Period, is almost forgotten today. Proverbs and idioms, called as sav, mesel, darb-ı mesel, and tabir and first seen in Orkhon Inscriptions, always form a basis for our culture, literature and language. Proverbs and idioms, which are talked in a large part of Ottoman territories and anywhere that Turkish people live, constitute material for many researchers. Many studies have been held, and as a result, many books and articles have been published. The aim of this study is to make transliteration of Hıfzî's “Manzume-i Durub-ı Emsal”, which is registered in Marmara University Manuscript Library. In this work, which consists of 12

* Dr, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Bölümü, ebmetunal@sdu.edu.tr

folios, Hıfzi gathered the proverbs which were common at that time. In this work, proverbs are given alphabetically. On the last page of the work, there is Persian Durub-ı Emsal.

Key Words: Hıfzı, Proverb, Darb-ı Mesel, Durûb-ı Emsâl, Advise

Giriş

Atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki tecrübe ve müşahedelerine dayalı düşüncelerini öğüt ve hüküm şeklinde nakleden anonim mahiyette kısa ve özlü sözlere atasözü denmektedir. Türk millî kültürünün temel yapı taşlarından biri olan atasözleri ve deyimler, bir milletin en önemli dil unsurlarıdır. Edebiyatımızın hemen her devresinde ve her alanında kullanılmıştır. Sözlü edebiyat döneminde kullanılmaya başlanmış olup yazılı edebiyat döneminde daha da önem kazanarak kullanılmaya devam etmiştir. Atasözleri, manzum eserlerde ifade kolaylığı ve mesaja kattığı anlam zenginliği bakımından büyük önem arz etmekte; bundan ötürü nazımda kullanılması rağbet görmektedir. Özellikle şüirdeki kullanımı nesre göre çok daha yaygınlık kazanmıştır. Atasözleri ve deyimler, kısa ve özlü sözler olduğu için şüirin ortaya çıkışıyla da ilgilidir. Az sözle çok şey anlatma, söz ve anlam sanatları bakımından dilin en çarpıcı kullanımlarındandır. Bu yüzden şairler, sık sık bunlardan yararlanırlar. Atasözleri ve deyimler, bir milletin atalarından çocuklarına kalan en eski fakat her an yeni ve değerli bir mirastır. Atasözleri ve deyimler, toplumun inanç ve felsefesiyle uyumludurlar. “Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar”¹

Atasözü terimi, Dîvânü Lügâti't-Türk'te sav² şeklinde kullanılırken, daha sonraki devirlerde mesel, darb-ı mesel, atalar sözü, atasözü gibi kelime veya kelime gruplarıyla karşılanmıştır. Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî'de mesel'in tarifini şöyle yapmaktadır:

“1) Misâl, bir kâide-i umûmiyyeye nümüne olmak üzere irâd olunan söz. 2) Ma'nâ-yı zâhirîyyesi kasd olunmayıp zımmen ve kinâyeten diğer bir şeye delâlet etmek üzere irâd olunan söz; Bir mesel söyledi, meşhûr bir mesel vardır. 3) Âdâb ve ablâk ve nasâyıba müteallik küçük hikâye: emsâl-i Lokmân, emsâl-i hükemâ. “Masal” bundan galatdır. Darb-ı mesel; cem'i, durûb-ı emsâl = atalar sözü.”³

15. yüzyıldan sonra pend ve mesel terimleri yazılı kaynaklarda görülmeye başlamıştır. Aslında “örnek” ve “örnek verme” anlamındaki mesel ve darb-ı mesel Osmanlı Türkçesi'nde zamanla atasözünün karşılığı olmuştur. Bundan dolayı el yazması ve matbu birçok atasözü mecmua, risâle ve kitabında darb-ı meselin çoğul şekli olan durûb-i emsâl adına rastlanmaktadır. Her millet kendi dilinde atasözü varlığına sahiptir. Yazıya geçmiş ilk atasözü örneklerine Mezopotamya'da bulunan tabletlerde rastlanılmıştır. Bu tabletlerdeki atasözleri tarihin en eski atasözleri olarak ayrı bir değer taşır. Tevrat'ta “Süleyman'ın meselleri” diye anılan sözlerle bunlar arasında bir ilgi kurulmaya çalışılmıştır. Atasözleri ilkçağlardan zamanımıza kadar aynı kalmamış; sosyal yapıya, değer yargılarına, zamana, bölgelere, görgüye, dilin gelişimine, din ve törelere, medeniyete, ağız özelliklerine göre değişime uğramıştır.⁴

¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara-1998, s. 36.

² Besim Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk Dizini* “Endeks” IV, TDK Yay., Ankara 1986, s. 498.

³ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s. 1288-1289.

⁴ Aydın Oy, “Atasözü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul, s. 45.

Divan şairleri de eserlerinin içinde atasözlerine yer vermişlerdir. Bu hususta en önde gelen şair, *Pendnâme*'siyle ünlü Güvâhî⁵'dir. Güvâhî'den başka başta Nâbî, Sâbit, Râgıb Paşa, Edirneli Hıfzî olmak üzere diğer şairler de şiirlerinde atasözü kullanma geleneğini sürdürmüşlerdir.

Tanzimat sonrası edebiyatımızda da atasözlerini manzum ve mensur eserlerde kullanma geleneği devam etmiştir. Ziya Paşa “Terkîb-i Bend” ve Abdülhak Hâmid “Sabr ü Sebât” adlı piyes ile bu geleneği sürdüren sanatçılardandır. Tanzimat döneminde bu sahada basılan ilk eser, 1275 yılında Şinâsi'nin arkadaşı olan Vâcid Efendi'nin Durûb-i Emsâl'idir. Daha sonra Şinâsi'nin 1280 yılında İstanbul'da basılan Durûb-i Emsâl-i Osmâniyye adlı eserinde atasözleri, deyim ve benzeri diğer sözlerle birlikte yayımlanmıştır. Ahmed Vefik Paşa'nın 1288 yılında Atalar Sözü-Türkî Durûb-i Emsâl adlı kitabı yayımlanmıştır. Bu kitabın Bursa'nın ihtiyarlarından derlenen atasözleriyle daha da genişletilmiş ikinci baskısı Müntehabât-ı Durûb-i Emsâl-Atalar Sözü adıyla yayımlanmıştır. Ahmed Midhat Efendi de 1288 yılında “Durûb-i Emsâl-i Osmâniyye-Şinâsi Hikemiyyâtının Ahkâmını Tasvir” adlı kitabında Şinâsi'nin eserinden seçtiği on yedi atasözüne uygun olarak yazdığı hikâyelerini toplamıştır. Ebüzziya Tevfik, Şinâsi'nin ölümünden sonra onun kitabını yeni eklediği atasözü ve deyimlerle daha da zenginleştirip sonuna bir de “mülâhaza” adlı bir kısım ilâvesiyle 1302 yılında üçüncü defa yayımlanmıştır. Yenileşme devri edebiyatçılarının atasözlerine çok ilgi duymaları, onların halk diline ve kültürüne karşı duydukları yakın alâkanın büyük rolü olmuştur. Bu ilgi Cumhuriyet devrinde iyice artmış, araya halkevleri ve Türk Dil Kurumu gibi bazı kuruluşların ve derneklerin desteği de katılarak yeni derleme, inceleme ve araştırmalarla daha da ileri götürülmüştür.⁶

Osmanlı zamanında atasözü yerine *darb-ı mesel* terimi kullanılmıştır. Darb-ı mesel terimini oluşturan terkipteki kelimeler Arapça olmakla birlikte terkiptin gramer özelliği Farsçadır. *Durûb-ı emsâl* ise tamlayan ve tamlanan tarafların çoğul şekilleriyle oluşturulmuş şeklidir. *Durûb-ı emsâl* lafzı, Kur'an-ı Kerim'de “misaller vermek”⁷ olarak zikredilmiştir. Bu sebeple atasözleri ve deyimler bu terkipte ifade edilmiştir.

Hıfzî

Hıfzî, âlim şairlerden olup Edirne'lidir. Asıl ismi Mehmet olduğu halde hafızlığından dolayı Divan edebiyatında Hıfzî mahlasını kullanmıştır. Halk arasında kendisine “Sarı Memi” denirdi. Öğrenimini tamamladıktan sonra mülâzım olmuş, meşhur şair Hasan Ahî'den sonra da Karaferye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir.⁸

Sehi Bey, diğer kaynaklardan farklı bazı bilgiler naklederek şairin Vardar Yenicesi'nde müderrislik yaptığını, bilahare İstanbul'a döndüğünü ve bir gece yattığı odada öldürülüp üzerinde ne varsa alındığından bahsetmektedir. Diğer kaynakların hemen hepsi, şairin Kanuni Sultan Süleyman devri sonlarına doğru, son görev yeri olan Karaferye'de vefat ettiğini yazmaktadır. İlim ehli arasında “Sarı Memi” adıyla anılan Hıfzî, hoş tabiatlı, şiirleri latif, son derece zarif bir şair olarak tanınmaktaydı. Hıfzî, büyük şairlerin şiirlerine yazdığı nazirelerle tanınmıştır. Tezkireler kendisinden

⁵ Mehmet Hengirmen, *Güvâhî Pendnâme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1983, 282 sayfa.

⁶ Bkz. Oy, age., s. 45-46.

⁷ Kur'an-ı Kerim, 36/13.

⁸ TDEA Ansiklopedisi, “Hıfzî”. C. 4, Dergah Yay., İstanbul 1998, s. 216.

“hoş tabiatlı, şüirleri latif, kendisi son derece zarif, gönül ehli kimseydi. Belâgat sanatında Câhiz'in benzeri idi” şeklinde söz ederler. Şairin Divan, Münşe'at, Amal-i Salihat ve atasözlerini ihtiva eden Manzume-i Durûb-ı Emsâli adlı eserleri mevcuttur.⁹

Bu çalışmamızda Marmara Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi 12182 numarada kayıtlı olan Hıfzî'nin bu eseri Mehmed Said tarafından 1262/1846 yılında neşredilmiştir. 25 sayfa 21x15 cm. ebadındaki Manzume-i Durûb-ı Emsâl adlı eseri edebiyat dünyasına sunmayı amaçladık. Eserde “İstanbul Eğitim Enstitüsü Kitaplığı” mührü vardır ve serlevha mihrabiyelidir. Hıfzî bu eserinde zamanına kadar gelmiş olan atasözlerini derleyip toplu olarak yazmıştır. Esere geniş bir dibace ile başlamış, araları kıt'alarla örneklendirdikten sonra atasözlerini harf sırasına göre şu şekilde aktarmıştır: Elif (65) be (68), te (19), se (5), cim (37), ha (13), hı (12), dal (43), zal (3), ra (9), za (14), sin (33), şın (10), sad (24), dad (6), tı (10), zı (3), ayn (25), gayn (10), fe (13), kâf (23), kef (54), lâm (8), mim (49), nun (32), vav (14), he (23), yâ (15). Eserin son bölümde de Farsça atasözleri yer almaktadır.

Eserde Geçen Bazı Atasözlerin hususiyetleri ve Günümüzdeki Karşılıkları

Atasözleri, yüzyıllar içerisinde bazı değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Bu değişiklikler söylendiği yüzyılın dil ve imlâ özellikleri gibi hususiyetleri ortaya koymaktadır. Bunlar;

* Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin yerine Türkçelerinin kullanılması

<i>Dest-res bulmadığı labme tuggâr berre (s. 14)</i>	Kedi uzanamadığı ciğere
mundar der	
<i>Zâr u giryân olmayan mâ'sûma virmezler meme (s. 14)</i>	Ağlamayan çocuğa meme verilmez
<i>Zebânın üstebânı yok meseldir (s. 14)</i>	Dilin kemiği yoktur
<i>Sayd ederler mürği yine mürğide (s. 16)</i>	Kuşu yine kuşla avlarlar
<i>Binâ-sengî binâdan yine kalmaç (s. 9)</i>	“Yalnız taş duvar olmaz”
<i>Rengan-ı zeyt gibi çikma rîy-ı âba her zamân (s. 14)</i>	Zeytinyağı gibi üste çıkmak

* Söz diziminin değişmesi

<i>Atârlar tâş elbetde dırah-ı meyve-dâr üzre (s. 8)</i>	Meyve veren ağaç taşlanır
<i>Togmadan gün neler tulı' eyler(16)</i>	Güneş doğmadan neler doğar
<i>Dur olan gözden gönülden dur olur (13)</i>	Gözden uzak olan gönüldende uzak olur
<i>Akçâyı viren çalârmış düdüğü (8)</i>	Parayı veren düdüğü çalar
<i>Durdan hoş gelür âvâç-ı tabl (s. 13)</i>	Davulun sesi uzaktan hoş gelir
<i>Kırâğı telbi badıncanı çalmaz (s. 18)</i>	Acı patlıcanı kırâğı çalmaz
<i>Âded-i nev itme köbne âleme (s. 17)</i>	Eski köye yeni adet getirmek

Bunlara benzer daha birçok örnek verilebilir. Bizim buradaki amacımız dil üzerinde durmak değil, Hıfzî'nin atasözlerinin zaman içinde nasıl değiştiğini görmeye

⁹ Ridvan Canım, “Hıfzî”, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. 4, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2004, s. 349

çalışmak ve günümüzdeki kullanışlarını araştırmaktır. Bu değişimin seyri hakkında fikir sahibi olabilmek için aşağıdaki örneklere bakılabilir:

<i>İ'tizârı had cürmünden kebîr (s. 7)</i>	Özrü kabahatinden büyük
<i>Atârlar tâş elbetde dirâbt-ı meyve-dâr üzre (s. 8)</i>	Meyve veren ağaç taşlanır
<i>Elçiye yokdur zevâl dirler ezel (s. 8)</i>	Elçiye zevâl olmaz.
<i>Evdaki küftârın uymaz sevdiğim bâzâra hiç (s. 8)</i>	Evdaki hesap çarşıya uymaz
<i>Âfîâtâbım yerde buldum gökte ararken seni (s. 8)</i>	Yerde ararken gökte bulmak
<i>Akçâyı viren çalârmış düdüğü (s. 8)</i>	Parayı veren düdüğü çalar
<i>Eski şehre yeni âdet gibidir (s. 9)</i>	Eski köye yeni âdet
getirmek	
<i>Beyâz akçe siyâh eyyâm içindir (s. 9)</i>	Ak akçe kara gün içindir
<i>Binâ-sengî binâdan yine kalmaz (s. 9)</i>	Yalnız taş duvar olmaz
<i>Bu hususda ne siyah yânsın ne kebâb (s. 9)</i>	Ne şiş yansın ne kebab
<i>Büyük başın büyük agrısı olur (s. 9)</i>	Büyük başın ağrısı büyük
olur	
<i>Bî-kes olan nâfesin kendin keser (s. 10)</i>	Kendi göbeğini kendisi kesmek
<i>Tekyede sâkin olan yer ni'metin (s. 10)</i>	Tekkeyi bilen çorbayı içer
<i>Sübût bulmayacak bir kelâma açma dehan (s. 11)</i>	Bilmediğin sözü söyleme
<i>Cüst ü cû eden bulur mevlâsını (s. 11)</i>	Arayan mevlâsını bulur
<i>Cânım efendi açma kutunun kapâğını (s. 11)</i>	Açtırma kutuyu söyletme
kötüyü	
<i>Hâl derdi cu'î bilmez sır olan (s. 12)</i>	Tok açın halinden anlamaz
<i>Hâne alma kendüne hemsâyeye âl (s. 12)</i>	Ev alma komşu al
<i>Da'vete elbet icâbet lâzım (s. 13)</i>	Davete icabet gerek
<i>Dost ile bey' u şer' etme sakın (s. 13)</i>	Dost ile alış-veriş edilmez
<i>Derdini söylemeyen hastaya tmâr olmaz (s. 13)</i>	Derdini söylemeyen derman
bulamaz	
<i>Dur olan gözden gönülden dur olur (s. 13)</i>	Gözden uzak olan gönülden de
uzak olur	
<i>Dü cân-bâz oynamaz bir rişte üzere (s. 13)</i>	İki canbaz bir ipte oynamaz
<i>Durdan hoş gelür âvâz-ı tabl (s. 13)</i>	Davulun sesi uzaktan hoş
gelir	
<i>Debânında acib bakla ter olmaz (s. 13)</i>	Ağzında bakla ıslanmaz
<i>Demür tâbında yapışır meseldir (s. 13)</i>	Demir tavında dövülür
<i>Dest-res bulmadığı lahme tuggâr berre (s. 14)</i>	Kedi uzanamadığı çigere
mundar der	
<i>Devâsız dert olmaz (s. 14)</i>	Her derdin devası vardır
<i>Rîş-i siyâbî degirmende mi ittik sefid (s. 14)</i>	Sakalını degirmende
ağartmak	
<i>Ramak-ı candan ümidin kesme (s. 14)</i>	Çıkmadık candan ümit kesilmez
<i>Rengan-ı zeyt gibi çıkma rîş-ı âba her zamân (s. 14)</i>	Zeytinyağı gibi üste çıkmak
<i>Zâr u giryân olmayan mâ'sûma virmezler meme (s. 14)</i>	Ağlamayan çocuğa meme
verilmez	
<i>Zenânın kâküllü uzun ve lîkin aklı kâsırdır (s. 14)</i>	Saçı uzun aklı kısa olmak
<i>Zebânın üstebânı yok meseldir (s. 14)</i>	Dilin kemiği yoktur
<i>Ser virmek olur sırrı ayân eylemek olmaz (s. 14)</i>	Ser verip sır vermemek

acımaz	<i>Şer'at kestigi engüşt acımaz (s. 15)</i>	Şeriatın kestiği parmak
çıkartır	<i>Şirin subanla mâr-ı ininden çıkâr denür (s. 15)</i>	Tatlı dil yılanı deliğinden
	<i>Sayd ederler mürgi yine mürgide (s. 16)</i>	Kuşu yine kuşla avlarlar
	<i>Sağ olan kimseye bergün bayrâm (s. 16)</i>	Sağ olan kimseye her gün bayram
	<i>Su uyur hâsılı düşman uyumaz (s. 16)</i>	Su uyur düşman uyumaz
	<i>Su sabînin söz kibârın kârdır (s. 16)</i>	Su küçüğün yol büyüğündür
	<i>Togmadan gün neler tulu' eyler (s. 16)</i>	Gün doğmadan neler doğar
istemez	<i>Tamlaya tamlaya âbir göl olur (s. 16)</i>	Damlaya damlaya göl olur
	<i>Zâbir olan beldeye reb-nümâ hâcet degil (s. 17)</i>	Görünen köy kılavuz
getirmek	<i>Âded-i nev itme köhne âleme (s. 17)</i>	Eski köye yeni adet
	<i>İneb hemicisini gördüğe kararır (s. 17)</i>	Üzüm üzüm baka baka kararır
	<i>Abdiyâ her gecenin gündüzü var aldanma (s. 17)</i>	Her gecenin sabahı vardır
	<i>Afv eyle efendi kul batâsız olmaz (s. 17)</i>	Hatasız kul olmaz
yakalanmak	<i>Firâr iden matardan yabçeye vaki' olur derler (s. 18)</i>	Yağmurdan kaçarken doluya
	<i>Fâ'ide virmez kişiye son pişmânlık sakın (s. 18)</i>	Son pişmanlık fayda etmez
	<i>Fâriğ olmam köhne hamâm köhne tâs (s. 18)</i>	Aynı tas aynı hamam
âmin deme	<i>Fast olmayacak dâmeni du'aya yapışma (s. 18)</i>	Kabul olmayacak duaya
düşmek	<i>Kazdığı çâba kişi kendü düşer (s. 18)</i>	Kazdığı kuyuya kendisi
	<i>Kırâğı telhi badıncanı çalmaz (s. 18)</i>	Acı patlıcanı kırâğı çalmaz
	<i>Kangı senği refi' idersem sen anın tabtındasın (s. 18)</i>	Her taşın altından çıkmak

Manzûme-i Durûb-ı Emsâl

Bismillahirrahmanirrahîm

[2] Minnet evvel Hazret-i Allâh azîmü'l-şâne tesliye bâdî-i îcâd çehâr-ı erkâna ba'de ez-în tuhfe-i kemyâb-ı fakîr ü nâkâm pîş-keş ola cenâb-ı şeh-i cûd kâne, bâ'is-i nigâste-i kilik-i belâgât u mûcib-i rakamzede-i hâme-i fesâhât, ya'nî kalem-i zerrîn kâr levh-i hüner, böyle cedvelkiş-i safha-bi eser, olur ki elsine havâs ve efvâhı etrâk-ı avâmda perîşânü'l-fâz nâ-mevzûn ta'bir-i bârid diger-gün ile mütedâbil u zebânzed olan emsâl mazrubât-ı terkiyânın kimi hikmet-i âmiz makâl ve kimi türrehât-ı bi-mâl olmagla derûnunda mûnderic olan mazmûn-u tavsiye perdâz u letâfet-i ihtizâzı intihâb u mefhûm lügaviyât safсата-i encâm-ı matrûd-ı irâdı bâb olup bi'l-münâsebe helâl mukâvele-i mehâfil-i kibar ulemâ-i fusuhâ u esnâ-i mukâleme-i mecâlis-i şu'arâ u bülegâ semisâ huzuru hümâyun Cenâb-ı Şehriyâr-ı cihân-pîrâde müsted'a-yı mukaddime-i bast mâkâl oldukda darb u irâde netice-i ve enseb u şâyeste-i olmagçün pejmürde kelimât u bi-nizâm ta'bîrât ile [3] hem-cü şebe pâre-i nâ-itibâr, cevher-i cihân-bahâ-yı mazâmını hakisâr olan durûb-ı emsâl hükmü me'âlî-i menend-i le'âlî-i şehvâr-ı zî-kıymet u dest-hûş yurâ'a-i âtîfetle ser-rişte-i safahât-ı nazma çeküp elbâs-ı hil'atı emti'a-i elvân-ı ta'birat u hâme-i pâş-ı akmişa-i zîbâ-yı bi-nazîr kelimât ile bâlâ-yı emsâl-i kühen-sâli mahsud-ı nev-arûsı hacle-gâh belâgât u reşk-âver-i refât-ı hoş-hırâm-ı şâhid-i fesâhât kılunub birer hûb mısra-ı berceste kılındı. Ma'a-zalik herbirinin gevher-i mazmûnı letâfet-i meşhûn-ı meşnef sâz-ı sâmi'a pîrâ oldukça kemâkâne yine usul-u ma'ânî-i kadimin ifade vu istikşâf ettiği ser-be-ser erbâb-ı nükte-

şinâsân u müşikâfa kedve-i şems ve nûru'l-kamer bi'l-bedâhe mazhar bî-muzmerdir. Hassaten şu'arâ-yı nâtuka pirâ-yı rumun güftâr hakikat-nümâ u bedi'ü'l-âsarlarında ferah-bahşa-yı matbu u hûş âyanda mazmun u dil-güşâ-ı ibârâtı rengin ve'l-letâfet-numûn olan mesâri-i mütevâterinin beyne'l-urafâ-i müte'arif olduğuna binâen ba'zısı emsâlden ta'dâd olunması sezâvâr görülmekle masdar olduğu harf i'tibârınca bir nehçî hurûf-u tehetçî müretteb olduğu minvâl üzere herbiri mahalline sebt olundu.

Beyt

Komaz tahrik idüp şevk-i sadâkât gayrı eşgâle

Eger yek-dem senâhân velîyyü'n-nî'met olmazsam

Mâ-sadakınca kelemhu'l-basar ev-hüve akreb hidmet-güzâr-ı a'mâl tezâkir-i de'âvât pâdişâhdan mâ'adâ rûz u şeb bir kâre tasaddî olunmadığından nâşi ed'îye-i icâbet-âsârı muhtevî, bir nesâk-ı sâbiku'z-zikr bir kasîde-i mesnevî dahi ilâve-i çekîde-i hâme-i ihlâs ubudiyet kılınub her beyti garrasî bir mâtde-i iftirâk üzre ser-safha-i zîb u unvân-ı bidâyet kılındı. Kezalik ihtitâm-ı behçet-i irtisâmı dahi zîver-i mantuk-ı sigâr u kibâr olan şöhret-yâb nekîn le'alli nâb-ı emsâl-i Fârisî makâl ve kesret-i isti'mâlde [4] menzil-i durûba ibdâl kılınan eş'âr-ı hikmet-şi'âr ile memhur-ı ihtisâr kılınub darbhâne-i mü'essir celîletü'l-mefâhurde zer-i hâlis gibi güdâhte-i püte-i tanzîm olan ecnâs-ı madrûbât-ı nukûdun revaç-gâh-ı iştihârî için sebîke-i ta'îr-i nev-i sulûk-ı dil-pezirî sikke-i manzûme-i emsâl ile nâmzed ve meskûk olundu. Tâ ki şehriyâr-ı Cem Haşem harisu's-sunûfu'l-ümam yektâ güher-i târik-i tâc-ı şevket, gül-i handân-ı gülîstân-ı saltanat, nigâhî dîde-i merhamet gencur-ı haza'in-ı mürüvvet, şemşîr-i iş'a-i kişversitân, mâlik-i ekâlim-i İrân u Tûrân, mihr-i gerdûn-ı havâkîn kirâm, bedr-i eflâk-ı selâtini izâm, matla-ı dîvân-ı belâgât, şehbeyti kasîde-i fesâhat, kâşif-i nükte tır-âzân-ı ulûm, fâtih-i mutalsım-ı genc-i rusûm, hırzi bâzû-yı devlet u ahkâm, güher bahşâ-yı lüche-i en'am, nuhbe-i silk-i cihângîr ü kahramân, zübde-i zümre-i Âl-i 'Osmân, mîve-i âb-dâr-ı nahl atâ, âb-rûy-ı müluk-ı âlemgüşâ, dâna-yı habbâyâ-yı hikmet-i felâtûn, ârif-i mezâya-yı envâ'ı fûnûn, nisân-i dürrerbâr-ı feyz ü kerem, nevbahâr-ı sâde-i eyyâm-ı gam, iklîl-i tâc-dâr-ı taht u iclâl, şehsuvâr-ı arsa-i baht u ikbâl, zîb-i erîke-i avârif, zer mehce-i bârgâh-ı ma'arif, Hüsrev u memleket-i hüsn-ü bahâ, mâh nevtal'at-ı engüşt-nümâ, hil'atî pür-güher kâmet-i irfân, efser fahrü mefârik-i şâhân, fa'iz-i tevfikât subhânî, eblak süvâr sâha-i kâmrânî halef-i seccâde peygamber, nümûne-i cihâd-ı haydar, mefharî Selâtîn-i Selef, Ebu'l-fethe nîme'l-halef, Cenâb-ı Gâzî Hân Ahmed, Halleda'l-lahü mülkehü ile yevmi'l-ebed, hazretlerinin cilve-gâhı envâ'ı nükûd olan kefkhehibâr mekremet nisârlarına mazhar ve şeref-yâb olmağa sezâvâr olub mütâla'a-i safâ münâzarası müstelzimi lemsiri insirâh sadr-ı hümâyûn-ı meserret makrûn u müftevcib-i ser-şâr-ı tefrih-ı derûn-ı letâfet numûne ola.

Kıt'a

Şehâvette şeca'atde serîr-i izz-ü şevketde

Mekârimkânî böyle şehriyâr-ı bî-nazîr olmaz

Hele şehnâme-i ta'bîr [5] evsâf hümâyûnı

Serâ-ser safha-i âfâka gencâyış pezir olmaz

Hemân Cenâb-ı Mühymen hazretleri seccâde-nişîn Mustafâda pîr ü kemâl eyleyüb gül gonca-i nihâli gülşen-i şevket ü iclâl olan şehzâde Kâni civânî bahtânın dahi âsîb-i hazân-zede-i dehirden âsûde hâl u dem-be-dem şâdâb u meserred izz ü ikbâl eyleye.

Medâyih-i mukatta'ât der-vasf-ı şehzâde Kâni nîk-i semât

Zihi şehzâde-i zişân ki yâ Rab ola mahkûm emrî insile cân revâ İskenderi Sâni dinilse sezâ-i hâtem-i devlet-i Süleymân.

Kıt'a

N'ola salsa cihâna fer u ikbâl

Karardı hâkân emced

Cebîn tal'at-i hüsn-i cemâlin
Münevver eylemiş nûr u Muhammed

Kıt'a

Dest-cûd tab'ına lâıyk desem
Bahr-i kâr-i keremkânı atâ

Şûh meşreb bî-bedel şehzâdedir
Kahramân etvâr Sultân Mustafa

Kıt'a

Böyle şehzâde-i civân bahtın
İyd u kader ola sabahla şâmî

Dir-i görün tab'ı zühd ü irfân
Sânî-i Bâyezîd-i Bestâmî

Kıt'a

Kurretü'l-ayn şehşâh-ı cihân
Nâzenin şehzâde-i pür-mekremet

Hande-ru bir nev-şakâyıkdur yâhûd
Lâle-i nu'mân bâg-ı saltanat

Kıt'a

Pâyitaht âlem-ârâ üzre hâk
Vâlideynin ömrünü kılsın mezîd

Burc-i şevketde ola bedr-i münîr
Mâh-ı nev-şehzâde-i Abdu'l-hamîd

Kıt'a

Seyredüp âfitâb-ı tal'atunı
Mahsuf oldu mâh çarh-ı berîn

[6]

Yârab iklim-i seb'a mâliki ola
Hazret-i şehzâde Seyfû'd-dîn
Tezyîl dibâce bâlâ-tırâz der vâsf-ı Hazret-i Âsaf
Hassa el-has ve hasbîhâli kimimne bende-i nâciz u mekâli arz-ı niyâz
Hâkk seni ey pâdişâha zü'l-atâ
Eyeleyüb envâ'-ı eltâfa sezâ
Sulbi pâkinden niçe nesli izâm
Virdi hûb evlâd emcâd ü kirâm
Ba'de ezîn sûrhtân u izdivâc
Âlemî lutfunla âbâdân idüp
Koymadan bir arsayı virân idüp
Nice âsâr-ı fütuhât celîl
Nice hazret-i cemîl
Dâhî böyle nice bî-pâyân na'im
Zâtına oldu muvaffak dem-be-dem
Görmemiş birini selâtin-i selef
Na'im fazlu'r-rabbi li-sultanü'l-halef
Sîmâ ol âsaf Risto hred
Eylemez bu müdde'âmı kimse red

Şüphesiz tevfik-i hakdır kim şehâ
 Bu vekîl mutlaka oldun sezâ
 Gevher-i kân-'atâ bahr-ı kerem
 Dürr-i yektâ-yı sadeğçe-i ni'am
 Menba'-ı mâ'u'l-hayât mekremet
 Meyve-i mübde veli nahl-i âtûfet
 Sürur-ı dâmâd u hem-nâm-ı Halil
 Hüsn-i ahlâkına el-tâfi delil
 Âb-rüy-ı mesnet ârâ-yı devl
 Gelmiş sadra nazîri bî-bedel
 Hüsn ü tedbirine sûze olmaz meded
 Re'-yi istisvâbı Eflâtün pesend
 Kâmil ü dânişver vakiddir âşinâ
 Misli yok bir güher-i âlem-bahâ
 Gevher-i nazmı olan ehl-i hüner
 Kıymetinden şimdi efzûna sitâr
 Mîdhatinden idelim tay-ı lisân
 Vasfı zîrâ kim ne mümkündür beyân
 Zerrece âsîb-i gerdûn görmesün
 Birbirinizden Hudâ ayırmasın
 Hâk-i pâyey ey şeh-i âlem-penâh
 İthâf-ı bende-i baht-ı şiyâh
 Ya'nî bu âsâr-ı abd-ı Zülfikâr
 Özr-ü küstâhâne olsun yâdigâr
 Ger olursa mazhar-ı zîb-i kabul
 Hirz-ı cân eyler bunu ehl-i fuhul
 Gerçi çok manzûm âsâr-ı cemîl
 Bu dahi likin efendim bî-adil
 Lütf idüp kıl ey şeh-i ferhunde
 Mazharı manzûr-ı ayn-ı iltifât
 Zâde-i tâb fakîr ü müstemed
 Nice âsâr-ı hakîr oldu pesend
 Umârım ayb u kusûrum bunda da
 Kûşe-i dâmân afvın setride
 Yazsa n'ola hâme-i hasret-me'al
 Safha-i âmâle dâhî hasbihâl
 Yok velî arz-ı merâme tâkatüm
 Şâhid matlûba zîrâ hasretim
 Nâmım âlem içre olursa muhal
 Merd-i bî-tâli' diyü darb-ı mesel
 Dergahında itcâ-ı mesnedim
 Lütf idüb feth eyle bâb-ı maksadım
 Kimseden itmez ümid-i destgîr
 Bâb-ı sultânı penâh iden fakîr
 Koyma kulun bî-servi pây-i gedâ
 Dertmende görme sultânım revâ
 Cümle akrânım olub nâil-i merâm
 Ben olam pes-mânde-i burç âtîfet
 Mezhur nîm-nigâh-ı merhâmet
 Sâye-i lütfunda olur ber murâd

[7]

Hürrem u dilşâd u mesrûru'l-fu'âd
 Hüznüme nazm-ı perişân oldu dâl
 İtmege hâcet ne tafsîl makâl
 Der ki hüsvende yârab bendegi
 Hıfzî-i bî-çâre u efgendegi
 Bâ'is manzûme-i emsâl-nâm
 Lütfunu mazhar idüb kıl şâd-kâm

HARFÜ'L-ELİF

Ola yârab dü-âlem ser-fırâzı Mu'zâd-devle Ahmet Hân Gâzî ola yâr muvâffık sâniyâ
 azm-i tarîk

Âdemin yâr-ı kadîmî eşheb-i âmâdedir
 Esb-i nermin çiftesi sertüz olur
 Âb-pâkine zarar vakvaka-i kurbagâdan
 Eyledi âdet bizde bid-ad olmasun
 İ'tizârı had cürmünden kebîr
 Âdem-i istifsâr idince Kâ'beye vâsıl olur
 Olmaz istimân iden maglûb-ı tûg
 Olma nâ-ma'lûm râhe reh-nümûn
 Asm için mükerrer kâmet olmaz
 Esbin ur pâyından ol sonra kabl-i tevdî hak
 Ebrden nem kapar ekseri turfâ
 İtmez kibâra mâ-melekin [8] sarf iden zarar
 Atârlar tâşî elbetde dıraht-ı meyve-dâr üzre
 Ehl-i hırmen ister kurâk ebnâ-i sebîl
 Âsiyâb-ı bâdı ammâ ebr-i kândan câridir
 Elçiye yokdur zevâl dirler ezel
 İtme âb-ı cârî yetmiş iki vâdiden yeter
 Ol tâze gülüne bilür serçeye çabuk biredir
 Ol evrândır kemânkeş menzile
 Ey âşık mihnetzede buldukça bunarsın
 Ey Necâtî sever imiş yıkılânı yıkılan
 Almazmısın akîde-i miski behâsına
 Olma bed-kâr olana yâver sâkin
 İftihâr-ı dâniş ecdâd ile gelmez şeref
 Âteş-i duzâhdan olur tûz nâr-ı intizâr
 Ol kadar germ ülfetiz kim beynimizden sızmaz âb
 Evdeki küftârın uymaz sevdiğim bâzâra hiç
 Ey kamer hercâyisin bildin senin mâhiyetin
 İki âhu bes imiş pâdişâhım bir şîre
 İstimâ' itmez gazel pîr-i mügân
 Olsa ger bir hânede iki horos olmaz sabâh
 Okutsun kendüyi dîvâne olmuş
 Âdeme insan yine lâzım olur
 İksirdir nigâh hümâyun gedâlara
 Ol hümâ alçaklara itmez tenezzül neyleyem
 Elimizden ne gelir tâlî'imiz yâr değil
 Analar beş beş dogursun sen gibi mah tal'atı
 Âfitâbım yerde buldum gökte ararken seni
 Ahvâlimiz bizim bu gidişle yamân olur
 Olacak nesne değildir tama' hâm itme

Ürkütmececek sayılamaz âvâreleri
 Ehl-i dîl birbirini bilmenin insâf degil
 Elinden geldiği hayrı dirig itme gedâlardan
 Evrâk-ı nâ-nuvişte âsude piç ü hamdan
 Arasın sâki-i gülçehrenin ibrâmı bilür
 Ugrattı bu ümîd beni umuma rencine
 Efendi râyiha virmez şükûfe-i bâlin
 El virirse nefsin bu rızan ol
 Akçâyı viren çalârmış düdüğü
 O bir kuyruklu ahtardır tulû' eyler mi bir dâhî
 İhtiyât olmak gerek a'mâl-i dîl âgâhda
 Olur herşey hemân serzende olsun
 Olma sıbyân ile hemre düşse bârik şâd olur
 Al haberin sıhain etfâlinden
 Eski şehre [9] yeni âdet gibidir
 Âsiyâbın biz onunda degiliz onunda yüz
 Elde tesbîh ve asâsı salvetiyle durur
 Alan bir mevden alur pâdişahım
 Ey gönül divânelikdir vakf-ı mülk olsun dimek
 Ey baht-ı siyah kâra haberden dahi nen var
 Esbi rehrev yemin efzûn eyler
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhat gibi
 Eyler ihsâna kifâyet bu kadar arz-ı merâm
 Elimizden ne gelir hayr du'âdan gayrı

HARFÜ'L-BÂ

Bi-hakkı fahr-i âlem ile her ân serir-i saltanatta şâd u handân
 Bin ma'fîret zamânede bir âferindir
 Bir gül için bagbân bin hâre hidmetkâr olur
 Bir çiçekle olmaz âlemde bahâr
 Beyâz akçe siyâh eyyâm içindir
 Bir dehandan sâdır olan bin feme şâyi' olur
 Bâb-ı bigâneyi dak etme sâkın
 Bu meseldir ki ibâdetle kabâhat mahfî
 Bir akçe ile nice hamâm ne tâf oluna bünyâd
 Bî-nevâdır mütekâsil püser-i duhterden
 Binâ-sengî binâdan yine kalmaz
 Bir vatde ne fürs olmaz kayd
 Bin şem'a olur bi-nûr ve târik
 Bilmeden hâne-i sevrî kâse eyler cüst u cû
 Bağbâna tere satmak olmaz
 Bed fe'âle yetişir kendi cezâ-i amelî
 Bulunmaz kâle-i tebriz değıl
 Bu meseldür ki din olur gerdûn âşı
 Bin gussa bir borç ödemez
 Bu söz eskidir yedirir felek kimine kâvun kimine kelek
 Biz de erdik menzile bârânda buldu inkıtâ'
 Bu dahi köhne mesel yâğrı olan kocunur
 Bir tarîk ile kabul itmez muhabbet şirketî
 Bize ta'rife hâcet yok

Bu hususda ne siyah yânsun ne kebâb
 Biz bu dehrin germ ü serden görmüşüz
 Bir kemân-ı âhenindir kim çekerse aşk ola
 Büyük başın büyük agrısı olur
 Baş gidince pâydâr olmaz ayak
 Bu revde pişrev olmaz meseldir
 Bî-arzdan âb-rûyun al satun
 Bî-edebden eyle tahsîl edeb
 Barışmaz yıldızım hayfâ [10] ol mehle
 Behey-cânımsın insâf et bizimde cânımız vardır
 Bağlamaz o saçı Leylâ beni Mecnûn yerine
 Boynuz eylerken teccüss kalma bî-guşa ey dilber
 Pişkeş esbin bakılmaz dışına
 Başına darbetme esb-i rehrevin
 Bî-kes olan nâfesin kendin keser
 Begemmeyen duhterinî virmesin
 Bulur anında metâ'-ı Alî Pâşâ nerhan
 Bir gün olur ki eylediğinden hicâb ider
 Bilindi sende ne çemberden oldugun hallâc
 Beyhûde tabânu aks-trâş
 Böyle eyyâm-ı gamın böyle olur nevrûzu
 Bu meseldir iki el bir bâş için
 Behey-âb içindir bulunmaz fenâ
 Bir bağla sığmaz iki kârpûz
 Babadan der eyler isen göhden bi-fitâdeyim
 Benim yükte bacım yok
 Bâtını kalp olanın kızılı meydâna çıkar
 Batını seyretmez tehî bihude kül
 Bâdenûş etmez isen kârın nedir meyhânede
 Belî söz bilmez ammâ velî iz'ânımız vardır
 Biz zamân biz dahî hem sohbet-i cânâna idik
 Bilinmezmiş safâyı vasl yâr ile geçen demler
 Bana bir yılca gelir gerçi sana dün gibidir
 Bî-namâza dönme beyne'l-mescideyn
 Perestuv bî-zarar hayvândır ammâ sor biberkiye
 Bizde sâyende eyâ mihr ü vefâ ûş geçelim
 Biz bu dehrin nice yâr-ı bî-vefâsın görmüşüz
 Berekâtı halîl rahmân-ı bâd
 Bâziçe-i hüsnün sakâlî bitti
 Bir kimseye keşf eylemez esrârını âkıl
 Bu bir özge revîştür 'âkıl ol divâne sânsınlar
 Bî-mezâk olan ne bilsin lezzetin
 Bu gün muhâsebe gördüm el elde bâş bâşta

HARFÜ'L-TE

Ta'âkub edüb envâ'-ı meserred cihânda görmesin aslâ kedûret
 Takdîr-i Hudâ kuvvet bâzu ile dönmez
 Tedbîr ne mümkün boza takdîr Hudâyı
 Tekyede sâkin olan yer ni'metin
 Tahte-i bî-mihî alur rüzgâr

[11]

Tîg-i düşnâm zebânın yârası bulmaz devâ
 Tîz eren matlûbe tîz efnâ olur
 Tîrin uzakta teccüss eyleyen geri kâlûr
 Tâziyâne bereket kûskûna kuvvet pîrem
 Tîşe gibi kendüne etme tîrâş
 Tîr-andâhte avdet etmez
 Tîre olmadıkça sâfi olmaz âb
 Tekâlîm bâ'is cersuhandır
 Tahsîl-i kemâlât kem âl atla olmaz
 Tîr-i tamâm kabza tamâm ey hemân
 Tuhfe-i ilk sonu bir oldu ihdâ-yi şebân
 Tûf deyecek âdeme bir leb gerek
 Tîg-ı acem gibi ol iki taraftan çalâr
 Tanrıdan havf etmeyenden et hırâs

HARFÛ'L-SE

Senâyi devletî verdi-berâya devâm-ı ömri zîkr-i pîr-ü bernâ
 Sâbit olan merkezinde elbet olur kâm-yâb
 Sâbitâ daldada çok yâr olduğun için neylesün
 Sâbit kadem ister kişi elbette sözünde
 Sübût bulmayacak bir kelâma âçma dehan

HARFÛ'L-CİM

Celîlü'l-kadr ve meşhudü'l-kirâm güher-pâş atıye hâs u âma
 Çekme gam togruya hak yâver olur
 Cüst ü cû eden bulur mevlâsını
 Cânım efendi âçma kutunun kapâgını
 Can tutan şeydâya bir nüsha yeter
 Câmî' hüsnî harâb olduysa mihrabî turur
 Çelebim ezde suyun iç sen anın
 Çerâ-gâhda gezer işter velî gezerler eşin her dem
 Cümle insân bende-i ihsândır
 Cây-ı med'uddan olunmaz a'râz
 Cây-ı nâmda 'ava erme hazer
 Cân vermeyecek hâsılı cânân ele girmez
 Çâresi aşkın tahammül yâ sefer
 Câme-hâb içinde saydet hastayı
 Çıkâr ma'lukda var ise nasîbin
 Cebelde terbiyet girde gelür gülşende gün kovar
 Çerlebim sana bî-mermerde kazâr
 Cebel elbette bî-harkûş kalmaz
 Çıkâr kûş talebinden ol fitîli
 Cîn ile şeytân mugayir ey perî
 Câme kesme dâhî ma'sûm cenine togmadan
 Çok bilen çok yanılır
 Cemâhire tehallûf kuvvet fa'îl [12] hatâdandır
 Çok behâyım âştı bu kühsârdan
 Cilde hırre muhtâç iken lâzım mı serâc olması
 Çıkma pîş kârvâna gel hımâr-leng eyle
 Cihân-ı devranda var âşık eyü gördüğüne söyle

Çilesizdir o kâşî yâyla olmaz ülfet
 Çevir başına âzâd et bu murg-ı cânı sultânım
 Cânân odur ki meyl ede ânı görünce cân
 Çıkmâzsa âlma genc-i nihân söylerim sana
 Çıkardı bende sen gözden gönülden şâh-ı hübânım
 Cânâ senin yanında hemân âdem olmadık
 Cefâyı çekmeyen âdam safânın kadrini bilmez
 Câmî' köhne ve bî-vakfe cemâ't gelmez
 Çeşm-i nâbinâdan eşk-i ter tevekkü' eyleme
 Cümlelerin maksûdı bir ammâ ibâret muhtelif

HARFÜ'L HA

Hamâkellâh ey zât-ı mükerrerem ki yekser bende-i fermânın âlem
 Hak söze mecnûn dahi râzı olur
 Hafız olan çeşme-i gubâr ârız olur
 Hâl derdi cu'î bilmez sır olan
 Hilekârın dîdesi nem-nâk olur
 Hilekâr olan kişi mihnetle âhir cân verir
 Hâzıra kalmış du'âyı ehl-i dil
 Hırs iden bir nesneye mahrûm olur
 Hareket bâ'is yümnu bereket
 Habli ihvân zamânla sâkın inme câha
 Hakka tevdi' ile her eşyâyı sonra halka kıl
 Hasedi kalp ad u lütüfla zâ'il olmaz
 Hâl-i nâçâra teşekkür kadar olmaz çâre

HARFÜ'L-HI

Hudâ gülzâr ömrün ide şâd-âb edüp feyzi letâfet ile sirâb
 Hâk-i pâyine yüz süren nânpâre ister yâ nemek
 Hoş imdi demek ad olmuş kemâl aczden ey dil
 Hâne-i fehmi içre derkâr olan olur rusiye
 Hoşça misl-i âz ve tama' çok ziyân
 Hudâdan matlab-ı a'ma dû-dîde
 Hâne alma kendüne hemsâye âl
 Hâtırın kalsun hemân yol kalmasun
 Hâ'in olan da'imâ hâ'if olur

[13]

Har olsa süre med'u ya su lâzımdır yâhud heyzem
 Harise kavâl çaldırır kâr-ı felek böyledir
 Hançeri sapına âdemdir

HARFÜ'L-DÂL

Demâdem lütfun olsun nâmer ama hezerân ben gibi nâdide kâme
 Dâ'im âlemde temeddüh baht ve tâli' eylesün
 Destini bir varak sebz ile olsun yâd et
 Da'vete elbet icâbet lâzım
 Düşe kalka olur perverde sibyan
 Dost odur kim sana togursun diye
 Dost ile bey' u şer' etme sakın
 Dostluk kantâr ile bî'a ve şer'â miskâlle
 Derdini söylemeyen hastaya timâr olmaz

Dur olan gözden gönülden dur olur
 Dil-râne gören mûr-ı hakîr ise de hamın
 Dirâz etme sakâln şâne ile düşman eylersin
 Dideden geçeli çalâr bî-pervâ
 Dâ'ima nâkis-ı a'lâya çıkârır mi'yâr
 Duhter-i kâdıda bile ayb ve noksân bulunur
 Dü cân-bâz oynamaz bir rişte üzere
 Dilîr olmak kıyâfet ile degîldir
 Durdan hoş gelür âvâz-ı tabl
 Dehânında aceb bakla ter olmaz
 Dil ki bir manâ ser ider kesr ola bulmâz ilâç
 Demür tâbında yâpışır meseldir
 Dûn kabâk olupda bugün gerdun-ı efrâz olma gil
 Devemi depti dehânın acabâ
 Dehân âlemi hıfz etmek olmaz
 Degmiş ok dâla yine kendü perübâlınden
 Dest-res bulmadığı lahme tuggîr herre
 Derd vâhid olsa kim mihnet çeker
 Düşer serv-i bülendîn zillî durra
 Dünki betdan hoş bugünkü mâkiyân
 Derundan feth olur kal'a meseldir
 Düzdide oldu bir gün gencîne-i ömürden
 Dün cin olub bugün âdem çarpmagil
 Daldan dala konan murg-ı dile benzersin
 Degmegil dembâli mâr nâ'ima
 Dest-i dehkâna düşen şehbâza dönmüş güyâ
 Dalkuruya oldugun a'lâm idince post gider
 Dehr içinde kangı gün gördün ki ahşâm olmaya
 Dil-rubâlar ahde encâz eylemez
 Düşen bilir ben tâkat gidâz hicrâna
 Dilber mülâyim olmayacak âdam oldurur
 Derûnî âşinâ ol taşradan bigâne sânsunlar
 Devâsız dert olmaz
 Dilber odur ki şefkat ede mübtelâsına

[14]

HARFÜ'L-ZÂL

Zelîl fairi görmez gayrı zinhâr nigâh lutfuna olan sezâvâr
 Zillet erbâbı olur bâb-ı ilâhide azîz
 Zerâ' bunda halep bunda dönse

HARFÜ'L-RÂ

Rikâb-ı zer nişânın âsdi devrân felekte mâh-ı nevsânıma nümâyân
 Rû'yet har kûşe degmiş tâzının leng olması
 Rûsihed resâ'il ammâ hegbesi lebrîz olur
 Rîş-i siyâhı degirmende mi ittik sefid
 Rumeli urmag ile açılır
 Ramak-ı cândan ümidin kesme
 Rişte mi oldu şikeste sen mi yâ oldun halâs
 Revgan-ı zeyt gibi çıkma rûy-ı âba her zamân
 Râh vardır sevdiğim dilden dile

HARFÜ'L-ZÂ

Zer eyler cümle kârin yüz sürenler türâb makdemin iksir ekber
 Zebûn iden müdârâdır adüyü
 Zemînin güşî var dirler meseldir
 Zir kühden âb câr-ı itmegil
 Zâr u giryân olmayan mâ'sûma virmezler meme
 Zûr ile almaz mahabbet sevdiğim
 Zag-ı refâtârın unuttu kebke taklid etmeden
 Zenânın kâkülü uzun ve lîkin aklı kâsırdır
 Zebânın üstehânı yok meseldir
 Zihâm içre tenâvülden nihâmı darb olur
 Zer misâlinin nâmın itmemes
 Zebânın hıfz eden bulur selâmet
 Zihî tedbîr sâ'ib bârek-Allah
 Zihî tasvir bâtil zihî hayâl muhâl

HARFÜ'L-SİN

Sipihri tahte zâtın mihr u rahşân kamer yanında hercâyî cânân
 Ser virmek olur sırrı ayân eylemek olmaz
 Sözüñ kesmez mu'ânid [15] kestirir bâş
 Sâ'il yek olsa sekr ile per-veriş olur
 Surûr eşyâ cihânda âfiyet
 Sefer ehli tarîkinde yarâşur
 Sen dahî bu akılla aydın idersin her zamân
 Sana ondan yakındır mâh-ı gerdün
 Sipâha dogru söz yetmez bi-hâsıldan a'lâdır
 Sana göre eyle istignâ u nâz
 Sâle çilde intikâm alan 'adudan tîz âlur
 Senin nâ-me'mûl sak-ı ser ider
 Senin süfte yerde kalmaz söz budur
 Sehînin nâkes ile harcı birdir
 Sana tenbiye iş buyurma tembele
 Schm-nâk vâki'a hayırlu olur
 Sen tenâvil kesb it hemân
 Seye sermâye dergâha götürme
 Sîm hâsı yine sarrâf bilür
 Sûd-mend olmak dirler sen sâhire-i mısra var
 Sana râci'nin ve bed-kârın yine
 Sürüp gitme görüpte geç dimişler
 Sermek olmaya sakın rişte-i ihmâle dakik
 Sevdigim kân ile kânün eyleme
 Sen deyince leblebi bâzâr görme serd olur
 Sâmi'ine kıssadan hisse murâd
 Sen bilürsün safâ nazar âşık
 Sâ'î istikhâl iderken dîdesin ihrâç ider
 Sözüñ ile hemçü istihfâr çâh
 Senden yânadır söz yine bâzâr senindir
 Sana bu hüsn ile gökten yağâr yerden biter âşık
 Sa'î et kemâl ve ma'rifete olma nâ-halef

Ser teslim hâk acuzden özge cevâb olmaz

HARFÜ'L-ŞİN

Şafak çektikçe çarha zâr-ı gülgün tuta âfâk-ı sâye-i hümayûn
 Şerî'at kestigi engüşt acımaz
 Şirin suhanla mâr-ı ininden çıkâr denür
 Şîr-i mâder sevdiğim dâhî dehânında kokar
 Şîr nara pîşe-zâra heybetinden bellidir
 Şebânın gönlü olunca tekeden su çıkarır
 Şamın şekerî hazinesi baş urdu devlete
 Şervânî zer-düz acem başka kismedir
 Şeydâ sözü magad ver-kerâm 'aklâdır
 Şahsın isti'dadı lütf peykerinden bellidir

[16] HARFÜ'L-SÂD

Safâ-yı işret olsun da'im efüzün döne vefk-i murâdın üzere gerdün
 Savtı tablın sonradan zâhir olur
 Sakın yâr-ı azize olma dâyen
 Sabir olan abdini Mevlâ sever
 Sabr ile derler koruk helvâ olur
 Sâni' nâ-vü ki bir dîde yeter
 Sayd ederler mürği yine mürgide
 Sarf-ı mâla bakma kârın hâsıl olmasına bak
 Sonradan üftâdkâne rehnumûn efüzün olur
 San'at olur âdama zerrin süvâr
 Sıdkla her işin altun eyle
 Surete itme nazar sîrete bak
 Sag olan kimseye hergün bayrâm
 Sonradan akli gelir efrâkın
 Su uyur hâsılı düşman uyumaz
 Sunulunca vâdiye bî-çeşm olur hasretle gün
 Sakın esnâyı cem'iyetde denbâle hızı kesme
 Sanâyi'-i zir-i moda oldu pinhân
 Sâhib-i kâle verir delâl-i görür virmez rızâ
 Sayda kâbil şikârı kim sevmez
 Sabreden bulur selâmet şübhe
 Söz sâkını bizden o zâlim bir içim suyu bile
 Su sabînin söz kibârın kârıdır
 Sabr eyle derler kişi elbette maûdun bulur

HARFÜ'L-ZÂD

Zamiri çâre-hâhi ettik ifhâm dahi itmezden evvel hâlin i'lâm
 Zâyî' olmaz bu meseldir mîrimâl
 Zarûretde teyemmüm oldu câ'iz
 Darb-ı serd-i âhende yokdur fâ'ide
 Zâyî' olmaz bir nigû kâr olda ka'r-ı bahra ât
 Za'f-ı hermlen cümleden insân fâriyur

HARFÜ'L-TI

Tarâvet-yâb ola gül-berk zâtn hâzanı görmeye verd hayâtn

[17]

Togmadan gün neler tulu' eyler
 Talebinden nıgehin oldu füzûn
 Ta'âmı pühte âb-ı sert kâtma
 Taglın bî-çâreler divân kaldı erteye
 Tamlaya tamlaya âhir göl olur
 Togrusu şutra münâsib san'at kazâlık
 Tuyur eyler ta'beş gerek yanınca
 Tokuzu bir har ile gelmişler
 Tutan bir dâmeni elbette maûdun bulur derler

HARFÜ'L-ZI

Zulâl-i rifâtn ey zilli ma'bûd ola her su mefârik üzre memdûd
 Zâhir olan beldeye reh-nümâ hâcet degil
 Zuhûr eyleme vech-i beyzâda mü

HARFÜ'L-AYN

Ulvi şânına nisbetle dârâ kimine çâkerin bir abd-ı ednâ
 Aklı râyiç âdeme sermâyedir
 İlm-i şerif ehline eyler aziz
 İnad ile çıkılmaz bahse asla
 Arak-rîz olur istihâm eden kes
 Acele ile alınmaz menzil
 Âşıkâ Bagdâd degil ba'îd
 Âded-i nev itme köhne âleme
 Âm olursa ger kazâ teşvîk ıyd u sûr olur
 Ömrü Nûh u sabrı Eyyûb ister ikbâl-i felek
 İneb hemcinsini gördükçe kararır
 Acele eyleme bu hum-ı boyacı degil
 Ömrü kütâh olur ekser tâ'ir derindenin
 Alemin zevk ü safâsını siz gedâlardan sorun
 Âşıkın bir bilinmedik nesi var
 Abdiyâ her gecenin gündüzü var aldanma
 Aksî zîşt-ı rihle âyine tagîr olmaz
 Âkıla divâne dense âkıbet mecnûn olur
 Azâb içre yarâşur şeytân
 Arz-ı kâlâ itme bülendin ne kâş oldugunu
 Aduvdan intikâm almak kadar âlemde kâm olmaz
 Afv eyle efendi kul hatâsız olmaz
 Âkılâne âl haberi divâneden
 Âkıl ol divâne sansınlar
 Ârif olan âdeme bir gül yeter

HARFÜ'L-GAYN

[18]

Gubâr-ı hak-ı payın aynı devlet hemân gehlül cevâhirden ibâret
 Garzın rahmeti haksedir o kadar rahmet bol
 Gılâfın tîg bir an kesmez aslâ
 Garîb u ger fakîr isen hemân öl
 Garibe âşinâ olmaz
 Gam degil bâb-ı kâzâ meftûhdur
 Ginâ gelmez dînür didâr-ı yâra

Gam yeme hırmen sonu dervişlerin
Gazellerin ne yalân söylerim mubâlâgadır
Garazın cevır ü cefâ ise yeter sultânım

HARFÜ'L-FE

Füyüzât cemîl etmiş muvaffak huçeste zâtına feyyâz-ı mutlak
Fırsatı fevt olmaz âkıl olan
Fırâr iden matardan yahçeye vakı' olur derler
Fâ'ide virmez kişiyeye son pişmânlık sakın
Fevt olsa saka bâşı su götürür bulunur
Fevt-i muglem darbe-i bisyâr iledir
Fârig olmam köhne hamâm köhne tâs
Ferbe velâgır kabul itsün Hudâ
Felekte genç bana hizmet eylemek güç imiş
Fert u günâh mâni' afv Hudâ degil
Fasl olmayacak dâmeni du'aya yapışma
Felek bezminde var âşık eyü gördüğünü söyle
Fârig olmam ben bu sevdadan hele

HARFÜ'L-KÂF

Karîr merdüm çeşm-i feleksin meleksin lîk ahlâkâ meleksin
Kamer rûşen hesâbı ise mu'ayyen
Kult-ı ekseri tâbî' bisyâr olur
Kazdığı çâha kişî kendü düşer
Kırâğı telhi badıncanı çalmaz
Ka'ilinden sâmi'in ârif gerek
Kande kesret anda ni'met bî-vücûd
Kalân encâma kâr-ı efsürda olur
Ku'ûd idince cemâze bulur yer
Katı' olur başı harusun bî-vakit itse figân
Kast olan serden magzı derâyı hamâm
Karârı olmaz fakîrin mükremine
Karnı olmaz bükra bâr-ı gerân
Kande azm eylersin bir hâne kıl anda binâ
Kâbiliyet sâhibi şâkirdi çeker üstâdım
Katiline sordular kelbi
Kaçmadan elimi diğer komaga
Kat'ı mesnûn lîk ka'rından degil
Killeti fehm itmeyen bilmez güzelim kesreti
Kondururlarsa disünler tuta gör yârâ tekin
Kangı sengi refi' idersem sen anın tahtındasın
Koyma göz habsine nazâr eyle
Kırk a'râbiniñ aklı bir nevât içindedir.

[19]

HARFÜ'L-KEF

Kerâmetle keremi zâtında câmi' kavildir cümle âlem saña tâbî'
Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdârı
Kâse-i ser-şâre âb itmez duhûl
Ka'be-i bünyâd etmiş olur hâtır virân yapan
Kulâhsız kalmaz elbette fark-ı zende

Kabın iken refâtârını gördüm senin
 Keyder seylâb kâalur bâkî riyki
 Kelâm-ı hak olur mültehab-ı köşkde
 Gûr ile giden kilâb etmez hayr
 Gerisine hırs oynamaz meşhurdur
 Kârgâhın feth iden ba'de'l-asr ne hayr ider
 Gerçi medyûn merde olmaz lebin rûy-ı zerd olur
 Kâsibin sükenâsı yansa kimse etmez i'timâd
 Kişi taklîd eyle tahkîka irer
 Gelmek irâdet gitmek icâzet
 Giryeye etmez kendi üftâde olan
 Köhne emsâlin beride çok bilen çok yanılır
 Gözde berf üzre iyân etme eser
 Gül olub hem eyle arz-ı fuzûl
 Kâtüb etmez kendine tahrîr kem
 Giryenin sur'ati keh-hâneye dek
 Kese degil kim lebinâsı çeküb büzesin
 Kelb-i yâd idüb asâ-yı hâzır et
 Gül-i kad mezen olsa cây-ı mehline
 Kefen mizânı yok eski meseldir
 Kendi zarfiye ider hep zararı keskin hal
 Kehle-i zindân gibi tutma giribânım benim
 Gerekdir kendüzün bilmezlere kendüyi bildirmek
 Kendi başına belâdır hüner-i üstâdın
 Kim cuvâlin azgını terk eyleyüb ka'rin delen
 Külüye durma hemçün hâm emrûd
 Kesb-i nân eyler hicrden mezd olan
 Kendüni âç makiyân anbâr-ı cude zan ider
 Görmeyince dîde sabr eyler gönül
 Gönül ey haste-i hicrân nenin âsımı ister
 Kâlâ-yı vaslı dilberin âteş bahâsına
 Kim hari bulunca olursun süvâr
 Görelim âyine-i devrân ne suret gösterir
 Kimin cânı ki var diye gözün üstünde kâşın var
 Güneş yanında ay mihr u çerâğ aslâ ziya tutmaz
 Kibâr lokmasını herkes tenâvül eylemez
 Gerekmez sükker-i âyâr elinden
 Geçen ahvâl benim bir dahi zikr olmaz
 Kendüyi göstermez ammâ sürmeyi gözden çalâr
 Kişi noksanını bilmek gibi irfân olmaz
 Gerden gerki ciger âvize etmekdir hemân
 Kim onu bile aldatamaz va'd-ı ekâbir
 Kedisiz cihân kalksiz kemân
 Kâh olur âşık-ı şeydâya düşer istingâ
 Kişinin mâmeleki cânib-i firkatde gerek
 Kerem gördükce ey bâkî ricâ âratır gedâlardan
 Gözümün nûru beni gözden bırakma
 Kişi yâkdığı cerâğ üstüne pervâne gerek
 Gören cemâlini muştâk görmeyen muştâk

HARFÜ'L-LÂM

Li-rabbi'l-izzeti ben dahi efendim sadâkat-kâr abdi müstemini dem
 La'bi olmaz olmaz âteş ile penbenin
 Lihyasız merdin sözi bulmaz nüfûz
 Lehâfına göre med eyle pâyın
 Lütf bedel-i kemlek olur gâlibâ
 Lokma sır etmez muhabbet artırır
 Lâ cerem ma'kûl sözde mecnûn dahi râzı olur
 Lutf ile kıyma bana meded senden olmasun

HARFÜ'L-MİM

Mu'ayyen devletin hak ola bâr olub âsân sana her kâr-ı düşvâr
 Metâ'-ı himmete endâze olmaz
 Mü'minin mer'etidir mü'min yine
 Meyvesin ekleye sorma tahallünü
 Müsellemdir akılsız dostun sâhibi hurdu düşmen
 Merâret telhî mahv eyler meseldir
 Meş'ale kâfla dâmânla olmaz pinhân
 Müste'âr ata binenler tiz iner
 Murg-ı çâpen dâme vâbeste du pâyından olur
 Ma'dûd gusfendi kemân itme gerek yimez
 Muhabbet kime ise diler bâ-yı bi-bedel olur
 Meşhûr meseldir âşık-ı mızrâk cuvâla sıgmaz
 Müşteriyi dâdesinden has ider tâcir olan
 Mütâ'an her kişi ahşama karşı rayegân eyler
 Macerâmız bizim ey dil [21] dahi çok su götürür
 Muhibb-i sâdik-ı yekdir kişinin akrabâsından
 Mübtelâ eksik degildir dilbere
 Meseldir bu da yâ taht yâ baht
 Mü'minin gönlü olunca cânı çıkâr efkârın
 Mugallatıyla güzelim murg-ı hevâ sayd olmaz
 Merde har ister ki na'linin söke
 Matardan eylemez âğuşte tahzîr
 Mâderin seyr eyleyüb al duhterini
 Misk-i ruminin safâ-yı boyuna mâ'ilimsin
 Mühteri te'dib et kim gühter alsın ibreti
 Meşhûrdur eve lâzım iken mescide harâm
 Mezre'ada hâsıl olur mı semek
 Mâderinin senden akıl var mı ferzendi dahi
 Murçe oldu dahi kadri nice
 Mâlik olmakdan cihânda bahtın olmak hûbdur
 Mu'ammer olan âdemden seyâhat iden âlimdir
 Müdde'âyı yogsa âşiyâna kudret söylemez
 Müstakim âdeme hak yâver olur
 Mift-i sirke oldu sükkerden leziz
 Mâ-hasal nâhından ayrılmaz lahim
 Mûy-ı tevâzu' eyle peyl-i damân zabt olur
 Muntazır olur gönül göz görmese
 Merkezinin hikmeti ücrâ eder âdem olanı
 Mâkturunla müsâvidir sebu-yi kesr iden

Müşkül budur ki suret-i hakdan zuhûr ide
 Mu'ayyen iki şeydâya bir âkıl
 Mu'allak vâhidle ne abdâl ta'ayyüş eylemiş
 Mûrun zuhûr peri sebebdır zevâline
 Meyl ider elbette hâki meyvedâr olsa dıraht
 Mecrûhu hadninin niğehin aldı fitîli
 Makâl ehli hünerdir bu âz olur ûz olur
 Ma'rifet erbâbını koymaz yabânda söz budur
 Murâdımız ne ise hâk-i pâya söylendi

HARFÜ'L-NUN

Nûkat-ı nazm-ı idrakinde bâhir hezâya-yı sahn-ı fehminde zâhir
 Nûr-ı hurşidi ne mümkün zâ'il ide âb u gül
 Nî'metin kadri bilinmez ketmeden
 Ne gerek sükkeri şâmın ne siyeh ruy-ı Arab
 Nesi'e bâde için mest olur iki kere
 Nâ-girifte dezdübünden müstakim
 Ne hâm-ı ekilet [22] ne tasdi' eyle kendin
 Nâmı çıkmadan kişinin cânı çıkmak hûbdur
 Ne hoş meseldir olur tu'me-i şikâr leziz
 Nâsibi olmaz mukadderden ziyâde
 Nâfesin kendi kesr-i tıflı yetim
 Nâm-ı yâd olur erin kuvvetiyle esbin sâhası
 Ne lutf eylersen yedle seninle gidecek oldur
 Ne denlü pehlivân olsan anârlar dest-i çenberden
 Nâ-mübârek kademin neyl-i firâti kurudur
 Ne necâti ne güzeller ne selâm ne aleyk
 Ne fevâ'ide ne avâ'ide ne gelür var ne gider
 Neşâtım heb gamdandır beni sen şâdimân sanma
 Nâ-murdur gerek ammâ ruye var ser-i kat' ider
 Nakş-ı bîrûndan ider hazz-ı meşreb dîvâneler
 Nâs için giryân olan a'mâ olur
 Nüşhanın ezde suyun iç zâhid
 Nukud u encüme şimdi kemend atar âhum
 Ne aceb tüz geçer zevk u sürür eyyâme
 Ne mümkündür vefâ ummak cihânın bî-vefâsından
 Nice olsun ka'r-ı deryâda key mâhi bâzâr
 Nazar-ı mezre'âya aynı zarardır kâvun
 Niçün cânım toz-ı koz fehm idersin
 Nice bî-kanber olsun ziyet sor
 Necâtiye niçün sûret yok âyâ
 Nâz-ı bisyâr âşıkın usandırır
 Nev-i betimî diker kimseye dâmânın ucundan

HARFÜ'L-VAV

Veliyyü'n-nî'met ebnâ-yı 'âlem ki lutfunla ser-â-pâ oldu mün'am
 Varak-ı mühr u vefâ-yı kim okur kim dinler
 Vâkr'a-i hâb u safâdan sonra
 Varmadan âya müheyya olma
 Veted çifte zîr-i hâke gitmez

Varmıdır döngelle sâ'im olduğının
 Verd eyle ülfet iden hârin sor
 Verir hâlâtı mûsikî sükûtun
 Verâmızdan gulûmu itti tâtâr
 Vedit'a-ı nesneye olmaz hıyânet
 Veci'-i erbâbı her eşyâdan elbette ihtirâz eyler
 Ver akçeyi gir bağçeye
 Va'de-i seybi-zinhidâne inanma çekedir
 Veren bir derdi demânını da verir

HARFÜ'L-HE

[23] Hemîşe mesned şevketde Allah mü'ebbed eylesün bir vefk-ı dil-hâh
 Her ne haddin bilür irer şerefe
 Her neng tutması şem'-i fâreyi görüncedyedir
 Her işin âkıbeti âkılladır pîş gerek
 Her iş tekâmül puşide-i taştanmı kalmışdır
 Hele yâr-ı bana ta'n eyleyen âdem olsa
 Her mukâlin var makâmı
 Her kişi kendi makâmında öter
 Her zebâna bir fen dinür eski mesel
 Heşte inmez tokuza çıkmaya görsün âdın
 Hâle-i zenbil ile gökden mi indin ey kamer
 Herkesin gönlünde sâkin bir esed
 Her dıraht-ı köhne beyhinden çürür
 Her kişinin sorma aslın izzetinden bellidir
 Her şey'in encâmına olur nazar
 Her kelâmı itmek olmaz istimâ'
 Her mehin Yusufı ipliği bâzârâ çıkar
 Her hüner makbûl ammâ mu'teber hüsn-i edeb
 Her şahs bir halle olmuş müteselli
 Her fırkatin âhir sonu vuslat olacaktır
 Her şey'in cehlinden ilmi hûbdur
 Her zamân bir yere tenhâ iki hasret düşmez
 Heb dediklerin olur ammâ zamân ister gönül
 Heb senü içündür benim dünyâ cefâsın çekdiğim

HARFÜ'L-YÂ

Yegâne şehsuvâr kişver ârâ bulunmaz pâdişâhım gibi hakkâ
 Yârsız kalmış cihânda ayıbsız yâr isteyen
 Yâd etdirme hicr-i şeydâya
 Yek dile hâne-i kâhi seyrân
 Yemediği 'ulufa (yulaf) har yese olur tasdi'
 Bugün yolda taleb kıl sonra ya cün
 Yan kabagı gibi lutf eyle takılma yanıma
 Yetim ne ile kehfî vâhidde mey-i habs oldun
 Yatakda avlıyalım ol gazâlî tâş yatur
 Yahyâ burada hâtır-ı yârâne bakılmaz
 Yerde vâkı' yüzi kimse basmaz
 Yâ elhâci velî olmuş yâ sultânım velî hâcı
 Yek-i nesebdür renc ü râhat hüzn ü şâdî böyledir

Yâ şatır ol vakte dek yaşatur bân
Yasag olmaz meseldir nur-u didem seyr-i didâra

[24] *İn makâle be-zebânı Fâtisî ân Durub-ı Emsâli ki meşhûr est*

Terbiyyet nâ-ehl-i ra çün kerdegân ber-künbed est
Bâ-dustân telettof bâ-düşnemân medârâ
Her çizi ki kâr-i bed-ruy
Evvel endişe vângehî guftâr
Şoniden ki bud mânend diden
Kurb-i sultân âteş-i sûzân bûd
Bisyâr sefer bâyed tâ-puhte şevd hâmi
Eger hâhî selâmet der-kenâr est
Huftte ra huftte ki bud bîdâr
Kâr-ı be-nevbet est gâhi bâşed ki ne-bâşed
Her çi bâd âbâd
Dil-i be-dest âveri ki hac ekber est
Kebûter bâ-kebûter bâz-bâ-bâz
Dil-be-dil gâhî dâred
Âferîn ey murg-âbi dervîşî şâdân koned
Katre katre âb-ı zâyid âkibet deryâ şevd
Ez-yâd-ı hevâ âmed der-bâd-ı hevâ reft
Âhû guseşt
În nîz be-kuzâred
Bende zebân ne-dâred
Ez-kâv-i genç mi-hâhed
Be-beyne tefâvût reh ez-kocâst tâ be-kocâ
Ahter der-kuzar
Be-rîh-i nüvis u ber-âfitâb nü
Hâne-i perverest halve mi-hûred
Cevâb-ı haygûş hâk-i be-ser
Mûr-ı humân be ki ne şod periş
Herkes be-kadr-i hîş giriftâr mihnet est
Düşmen dânâbe ez-nâdân dust
Îlâç-ı vâkı'a piş ez-vuku'u bâyed kerd
Bâd bimâ
Bâd be-dest
Nakş-ı ber-âbest
Müşterî did arz-ı kâlâ kerd
Yek ârzû hezâr dînâr
Fikr-i herkes be-kadri hemet hîş
Der düşmenân be-keveb
Muhteseb germî hîred ma'zûr dâred mest râ
Durûg-ı meslehet-âmiz be-ezar est fitne engîz
Âteş-çu ber-efrûht be-sûzed ter u huşk
Genc u mâr u gül ü hâr u gam u şâdî behmend
Be-seyri murden be-girisnegi rîsten
Üstâd kerd dehr ki o hidmet koned üstâd râ
Hâcet-i meşşâta nist hüsn-i Hudâ dâd râ
Kader-i zer zerker-i şinâsed kader-i gûher gûheri
Curm-i câmi hevâ-yı hûbân est

[25] Dîvâne-ra kalem nist
 Har ra be-urûsi hande end meger âb u hıyzem lâzım âmede est
 Zebânım muy-ı ber-âred
 Zer sefid ez-berâ-yi rûz-i siyeh
 Kalem-i sost u merket hem-çü âbest
 Kader-i gül-i murg seher dâned u bes
 Sûfî ne-şevêd sâfî tâ der-nigeşt câmî
 Her ayb ki sultân be-pesended hüner est
 Şevêd ma'lûm kâr-i herkesi çün vakt-i kâr âyed
 Tîr refte ez-kemân neyâyed bâz
 Dest ber-bâlâ-yı dest
 Herkes ki râ nist edeb-i lâıyk sohbet ne-bûd
 Guyend seng-i la'l şevêd der-makâmı sabr
 Gûher pâk-i be-bâyed ki şevêd kâbil-i feyz
 Endekî hüsnü be ez-bisyâr mâl
 Du'â-râ dem kerd u sûrâh-ra kem kerd
 Âşinâ-i halk derd ser-est

Bi-mennihi sübhâne ve te'âlâ Durub-ı Emsâlden Hıfzî nâm şâ'iri beligin işbu risâle-i manzûmesi sâye-i şehensâhîde tabhâne-i âmirede Muhammed Sa'idin ma'rifet u nezâretiyle bin iki yüz altmış iki senesi Recebü'l-ferdinin evâhirinde hitâm pezîr olmuştur.

Sonuç

Atasözleri ve deyimlerimiz, Türk milletinin yaşadığı veya yaşaması muhtemel olayları anlatan, ibret alınması ve dikkat edilmesi gereken noktalara dikkat çeken, manevi değeri çok yüksek olan sözlerdir. Bu çalışmada, araştırmalarımıza göre henüz üzerinde çalışılmadığını düşündüğümüz bu eseri edebiyat âlemine kazandırmak istedik. Hıfzî, zamanına kadar söylenmiş ve söylenegelmış atasözlerini derlediği eserinde 640 adet Türkçe atasözü ile 63 tane Farsça atasözü mevcuttur. Bu atasözlerin birçoğu zamanımızda kullanılmaktadır. Atasözlerinin her biri birer hikmet taşıyan ve kalıp haline gelmiş sözlerdir. Atasözleri bizim kültür miraslarımızdandır. Veled İzbudak "Atasözleri her evde bulunacak ve her Türk'ün okuyacağı mukaddes kitaptır. Zaten birçok cümleler hepimizin dilimizde dönüp dolaşıyor. Kudsîyeti türlü türlü sebeplerledir. Pek eskiden Türk diyarlarında birçok Peygamberler, hakimler gelip geçmiştir ve bu elimizdeki atasözlerinin bir kısmı onların mukaddes kitapları müfaddır." diyerek atasözlerinin Türk kültürüne yaptığı katkıya parmak basmıştır. Yazma eser kütüphaneleri tam olarak taranırsa konu ile ilgili daha çok eserin ortaya çıkacağı şüphesizdir. Atasözleri ve deyimler, geçmişte olduğu gibi, bundan sonra Türkçemize zenginlik kazandıracaktır.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1998.
 AKYÜREK, Ahmed Remzi, *Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fibrîstî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2000.
 ATALAY, Besim, *Divanü Lügat-it-Türk Dizini* "Endeks" IV, TDK Yay., Ankara 1986.
 CANIM, Rıdvan, "Hıfzî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. 4, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2004.

- CANIM, Rıdvan, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1997.
- ERDEM, Sadık, *Râmîz ve Âdab-ı Zurâfâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994. Hengirmen, Mehmet, *Güvâbî Pendnâme*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1983.
- İZBUDAK, Veled, *Atalar Sözü*, TDK Yay., İstanbul 1936.
- KANAR, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Birim Yayınları, İstanbul 1993.
- İPEKTEN, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bak. Yay. Ankara 1988.
- OY, Aydın “Atasözü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul 1991, s. 44-46.
- Sehi Bey, *Heşt Bibiş, Tezkire*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Hıfzı” Maddesi, Cilt 4, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- YAZIR, Hamdi, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Huzur Yay., İstanbul 2009.